

De kristna och kritiken

I en av sina fina, religiöst grundade essäer ("Något att leva för") behandlar Gunnel Vallquist "den kristne och toleransen". Den kristna tron, skriver hon, "kräver en oändlig respekt för varje enskild människas samvete och personliga frihet". "En människas samvete är... heligt och förpliktar henne även om det skulle vara vilselett." Att avskärma medborgarna från avvikande ideologier på detta område är meningslöst eller farligt. "Det finns bara ett effektivt skydd mot idéer som man anser skadliga, och det är att ge människor en sådan fostran, kunskapsmässigt och etiskt, att deras jasägande till ett ideal eller en idé blir en personlig och ansvarig handling." Den kristne själv bör däremot inte vänta sig att bli bemött med respekt eller tolerans; "förföljelsen utgör något alldeles normalt för den kristne". "Om så är, måste sådana mera godartade uttryck för fiendtlighet som motsägelser, intolerans och materiella motgångar te sig som ganska privilegierade villkor, vilka man — i brist på den heroism som gläder sig över förföljelsen — i varje fall anständigtvis borde skämmas att klaga över. I synnerhet i en tid då martyrskap åter blivit en realitet som borde komma alla kverulerande kristna att blygas."

Det finns, synes det, ett stänk av förföljelse-romantik i denna framställning; varför skulle inte de kristna kunna begära respekt och tolerans för sig själva lika väl som för andra; varför betona det kristna martyrskapet i denna tid, då så många människor lidit för andra än kristna idéer och för sin nationella eller sociala situation? Då man tänker på det oskyldiga lidandet i vår tid är det mera judar, balter, ungare, socialister och liberaler — för att blott nämna några få grupper — än kristna som man har skäl att minnas. Men denna erinran avser blott att vara en parentes, en reservation i förbigående. Det är för att varmt instämma som vi utförligt citerat dessa satser. De borde, tycker man, vara självfallna och allmänt godtagna. Men då de så energiskt framförs av en kristen författarinna är det utan tvivel därför att de så ofta förbises och kränkes och att det därför finns starka orsaker att understryka dem.

Säkert känner många kristna den tolerans, den respekt för avvikande åsikter som här kräves. Det förvånande är att en motsatt hållning är så vanlig. Det lär knappast finnas någon åsiktsgrupp som så stingsligt vänder sig mot kritik, så hårt förkastar och fördömer andra åskådningar som de kristna. Vid varje diskussion kring dessa frågor frapperas den som företräder en rationalistisk eller ateistisk uppfattning av den blandning av ilska och martyrskap som motparten omedelbart företer. Varje kritik säges vara grundad på hat och förakt och elakhet — och genom denna karaktäristik av motståndaren får man kraft att svara med hätskhet. Till den-

na attityd sluter sig, psykologiskt förklarligt ehuru logiskt vettlöst, tal om förföljelse och faror; i vårt stillsamma Sverige, med en av slöhetens mur förskansad statskyrka, har man rent av panna att jämföra sig med de första kristna i martyrium och katakomber.

Beror detta på att övertygelsen om att ha rätt är så stark att tolerans inte kan uppnås? Kanske i vissa fall. Men ofta verkar det som om det inte är angreppen på tron, utan på intressena, som framkallar den största irritationen. Och inte sällan är ilskan särskilt stor bland skribenter och talare som inte ens påstår sig tro på kristendomens lära; det tycks vara de som finner det obehagligt eller riskabelt att ta position som trivs i halvmörkret, vilka mest reagerar mot debatter, analys och teoretisk kritik. Än en gång bör sägas ifrån att otvivelaktigt många kristna, och kanske inte minst kristna med en fast och grundärlig tro, är helt främmande för denna upphetsning inför avvikande tankar.

Den debatt det här är fråga om måste — det är utgångspunkten för Gunnel Vallquists resonemang — i första rummet gälla sanningen. Det är som sanning — inte som tröst eller moral — kristendomen främst måste debatteras. En sådan debatt bör inte bara tolereras, sägs det, utan hälsas med glädje. "Berörs dessa problem öppet, uppstår omedelbart en kraftig indignation, men också något annat och intressantare: det som verkligen är livsdugligt i det s k 'bestående' vaknar upp och förnyas. Mänskligheten och kulturen, likaväl som demokratin och kristendomen,

går framåt i samma mån som de tvingas att ta ställning till avvikande meningar och ideologier."

Författarinnan uttrycker sig här väl vagt och väl optimistiskt. Men låt oss från en annan utgångspunkt ta upp det centrala i påståendet. Är kritiken av kristendomen ägnad att stärka den?

Naturligtvis avser vi som är kritiker inte detta. Vi utgår från att den sanning vi tror på genom en öppen och saklig debatt skall vinna terräng. Erfarenheten tycks bestyrka detta; det är ingen tillfällighet att ordet rationalism kan översättas med upplysningstro men också med fritänkeri. Men detta är inte det väsentliga syftet. Det finns ett högre syfte som borde vara gemensamt för troende och förnekare: att förnäa människor att tänka, att — för att tala med Gunnel Vallquist — komma därhän att jasägandet till en idé "blir en personlig och ansvarig handling". Från denna utgångspunkt blir inte de kristna fiender: tvärtom blir den uppriktigt kristne — i alla varianter mellan den barnafromme och den högt medvetne, som löser eller mildrar en olidlig spänning genom att godta det orimliga — värd respekt. Det är slöheten och likgiltigheten — med reservation för den obotliga religiösa oskulden — som är fienderna.

Det är från denna synpunkt som vi karaktäriserat den svenska debatten kring statskyrka och kristendom som ömklig. Den är det därför att man stannar i en förenande oklarhet i stället för att söka en skiljande klarhet. Särskilt på kyrkligt håll tycks man föredra inte bara namnkristendom, utan också den mest likgiltiga, för trosfrågor totalt ointresserade välvilja framför en engagerad kritik. Katakomberna var en fristad för förföljda; kyrkan blir ett hägn för ljumheten, den slappa eller hycklande följsamheten.